

Людміла СІЛЬНОВА

«КАСМІЧНЫ» АЎТОГРАФ

У глыбіні старажытнасці з практычных патрэб чалавецтва ўзнікла астраномія — навука пра зоркі-кветкі, пра рух, будову, паходжанне і развіццё касмічных цел, іх сістэм і вялікага Сусвету ў цэлым. Для назірання за начным небам старажытныя людзі будавалі найпрасцейшыя аграрна-астранамічныя «абсерваторыі». Адно з такіх збудаванняў з адпаведна зарыентаваных валуноў выяўлена ў Беларусі. Яно размяшчаецца каля возера Янова ў Полацкім раёне на Віцебшчыне — своеасаблівы «беларускі Стоўнхендж».

Зямля Віцебшчыны нарадзіла і ўскалыхала беларускага мастака-касмiста Язэпа Драздовіча (1888–1954), які маляваў свае фантастычныя сны — падарожжы да іншых планет, а свае родныя краявіды бачыў як бы з птушынага палёту, а то і «з касмічнага боку», нібы зачараванымі ў сваёй велічнай прыгажосці і цэльнасці.

Усім графічным і жывалісным работам Драздовіча папярэднічалі падрабязныя занатоўкі пабачанага, якія можна прачытаць у знакамітых дзённіках мастака. Фрагменты іх друкаваліся ў 1990-х гадах у часопісах «Мастацтва», «Маладосць» і некаторых іншых. Да прыкладу, вось такі цікавы запіс: «З пятніцы на суботу я меў шчасце і яшчэ зрабіць адну калягадзінную вандравачку па Месяцы. Бачыў здзіўную краіну з серабрыстым дзённым небам... Бачыў шмат крутагорых у лясістых берагох вадападаў, цясін, астравоў. Пралятаў скрозь залацістабазальтавы грот. Бачыў гарачакрынiчныя вадамёты (фантаны). Бачыў чырвонаружовы астравок, увесь укрыты нейкімі празрыстымі крышталямі». (Захаваны граматычны асаблівасці арыгінала.) Гэтыя радкі Язэпа Драздовіча ўспрымаюцца як мастацкі тэкст, багаты яркімі, трапнымі вызначэннямі.

А яшчэ Драздовіч як мастак у час сваіх вандровак па вёсках, як успаміналі сведкі, любіў ладзіць сапраўдныя лекцыі па астраноміі — з дапамогай лямпы і гарбузоў тлумачыў, як адбываюцца змены фаз Месяца.

Такім чынам, можна сказаць, што Язэп Драздовіч — незвычайная, рэдкая асоба ў гісторыі беларускай культуры, у пэўным сэнсе — ключавая яе фігура. Выдатны мастак, этнограф, пісьменнік і педагог, ён меў у сваёй душы найвялікшай моцы жаданне — спазнаць той далёкі Сусвет, жыццё на іншых планетах, механіку і гармонію космасу. «Ёсць нейкая незразумелая для нас таямнічая сіла, якая кіруе гармоніяй рухаў нябесных цел», — прызнаваўся ён. Гэтае жаданне, смелыя памкненні яскрава адлюстраваліся ў такіх серыях яго карцін, як «Жыццё на Марсе» (1921), «Жыццё на Сатурне» (1932), «Космас» (1940) і інш.

У 1931 г. мастак выдаў у Вільні кніжку «Нябесныя бегі», як ён пазначае, «з уласнаручнымі лінарытамі», у якой імкнецца вызначыць асаблівасці вярчэння Зямлі, паказаць дасканаласць суадносін абручой Сатурна... Нядаўна на адным з асобнікаў гэтай кніжкі, які захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, выяўлены дароўны аўтограф Я. Драздовіча Беларускай студэнцкай карпарацыі «Скарынія».

З дапамогай кнігі зробім і мы своеасаблівае фантастычнае падарожжа ў мінулае — пабачым час і абставіны дарэння гэтай кнігі.

Як вядома з біяграфіі мастака, на пачатку 1930-х гг. ён часова быў беспрацоўным. Пакінуўшы працу настаўніка малявання, прыехаў у Вільню — беларускія Афіны, — дзе спрабаваў уладкавацца, знайсці трывалы заробак. Рыпучымі прыступкамі лесвіцы па вечарах уздымаўся ён на свой паддашак у прадмесці Вільні Ліпаўцы — «упадабае дзеля ўзвышанага жыцця памяшканне». Вось як піша

пра гэтую «абсерваторыю» сам Драздовіч: «Тут я ўстрайваю сабе небаводную працоўню, у якой прынімаюся да выкрасаў аб стане нябесным і даю аблічэнні, пішу, рысую, маю неабазнаўчага зместу абразы».

Даследчык жыцця і творчасці Язэпа Драздовіча Арсен Ліс у кнізе «Вечны вандроўнік» гаворыць аб станючым уплыве гэтай сітуацыі — процьма вольнага часу! — на творчасць унікальнага мастака. Цяпер Драздовіч часта наведваў Віленскую публічную бібліятэку, «спяшаўся... пад сцяпенні, што ўражвалі ў юнацтве партрэтамі старажытных вучоных, нябеснай сферай, знакамі планет». Між іншым, у Вільні была калісьці адна з найстарэйшых навуковых астранамічных абсерваторый у Еўропе. Яна мела вялікую бібліятэку. Але абсерваторыя спыніла сваю дзейнасць пасля пажару 1876 г. Тым не менш традыцыі ўглядацца ў зорнае неба, аура «касмічнай выведкі» — засталіся...

Цікава, што, як чытаем у аўтарскім прысвячэнні да брашуры «Нябесныя бегі», менавіта маці — жанчына з народа — натхніла Драздовіча на вывучэнне законаў неба і Сусвету: «...матцы Юзэфе, ад каторай не раз даводзілася чуць: «Вучыся і спазнай Нябесныя бегі...» У нас і цяпер людзі звяртаюцца ў сваіх малітвах да жаночай іпастасі найвышэйшай боскай сілы: «Царыца Нябесная!..»

Мяркуючы па ўсім, у асобе мастака Язэпа Драздовіча мы маем прыклад творчай індывідуальнасці рэдкага, сапраўднага адраджэнскага тыпу — Homo universalis (чалавека універсальнага), ідэал, які прапаноўвае нам кожны раз новая хваля культурнага руху пад сімвалічнай старадаўняй назвай Адраджэнне. (І гэта не толькі хрэстаматыйная эпоха Адраджэння ў XIV–XVI стст.) Прыклады герояў-адраджэнцаў — астраном Галілей, вандроўнік Магелан, мастак Леанарда да Вінчы (дарэчы, Драздовіча называлі «беларускім Леанарда да Вінчы»), пісьменнік Сервантэс, выдавец і першадрукар Скарына... А таксама Пічэта, Ластоўскі (якому Багдановіч, па словах сучаснага нам паэта, «не ў Вільню — пісаў у Афіны... нясмелы ліст») і многія іншыя ў гэтаксама вызначальныя для пэўнага чалавечага грамадства часы. За словам «Адраджэнне» — іншая ў адносінах да пануючай культурная традыцыя, заснаваная на веры ў пазнавальныя магчымасці чалавека, роўнасці полаў і павазе да жанчыны...

Сам тэкст дароўнага аўтографа Язэпа Драздовіча выкананы адным з яго адметных почыркаў — са знакамітымі «завітушкамі» (як знакам інтэграла, бясконцасці, бясконцага развіцця) ля асобных літар — і чытаецца так: «Дар аўтара для Карпарацыі «Скарынія». Я. Драздовіч (роспіс). <Вільня>13.11<1931>». На вокладцы і на тытульным аркушы пунсавой фарбай прастаўлены штамп гэтай карпарацыі.

Некалькі слоў пра «Скарынію». Мяркуючы па штампе, назва пісалася лацінскімі літарамі — «Scorinia». Арганізацыя была заснавана ў 1931 г. групай былых сяброў Беларускага студэнцкага саюза, які складалі студэнты-беларусы Віленскага ўніверсітэта ў 1920–1939 гг. (друкаваны орган БСС — часопіс «Студэнцкая думка», а дэвіз — «Айчына і Навука»). У 1934 г. з-за палітычных поглядаў яе сяброў «Скарынія» была скасавана рэктарам універсітэта, а ў пачатку 1934 г. — зноў адноўлена, цяпер ужо пад назвай «Беларускае студэнцкае таварыства імя Ф. Скарыны». Але гэта ўжо зусім іншая, асобная гісторыя...

Такім нам убачыўся вечны вандроўнік, душа Віцебскага краю Язэп Драздовіч і яго «касмічны» аўтограф на кнізе нашага жыцця пад прыгожай назвай Беларусь.